
ЗА ОБЩЕСТВЕНАТА РЕАЛНОСТ, ТЕОРИЯТА И ОБУЧЕНИЕТО ПО ИКОНОМИКА

Методи Кънев¹

E-mail: ¹metodikanev@abv.bg

Резюме: Статията е опит да се защити тезата, опряна на максимата на Сенека, че настоящето трябва да изправя миналото и да предвижда бъдещето. Използва се по-широка социаликономическа парадигма. На тази основа се анализират същността на обществената и в частност на икономическата реалност; надскочената от времето доминация на икономическите съображения и нуждата от по-разгърнато обучение по икономика. Накрая е изведено решението на проблема чрез надграждане на традиционните икономически научно-учебни дисциплини с интердисциплинарни знания.

Ключови думи: обществена реалност, образование, хуманизъм, обучението по икономика, интердисциплинарни знания.

Тази статия се **цитира**, както следва: **Кънев, М.** (2023). За обществената реалност, теорията и обучението по икономика. Народностопански архив, (4), с. 3-16.

URL: nsarhiv.uni-svishtov.bg

DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.ea-nsa.2023.4.01.bg>

JEL: A10, A12, A13, A14, A23, B10, B40, B50.

* * *

Въведение и постановка

*Настоящето трябва да изправя
миналото и да предвижда бъдещето.
(Сенека)*

Темата на тази статия е проблемът, представен чрез заглавието. Като въведение ще се спра на двояката (принципна и фактическа) същност на обществената реалност – предмет на научните изследвания и на обучението по икономика.

Първо, обществената реалност като жизнена среда е **многогранна съвкупност** – доста по-сложна от икономическите основи на живота. Определящи са **начините на технологична, икономическа, държавно-правна и политическа организация на обществените дейности**. Те не са абсолютна даденост, а еволюират под въздействието на механизацията, на прехода към масово производство, на автоматизацията и днес – на извършващата се цифрова трансформация, наричана кратко „Индустрия 4“. Но важна страна на реалността е и **поведението на нейните делови създатели – индивидите с личните и груповите си действия, както и всички институции чрез функциите си**, израз на ефикасни или не стратегии и политики с оглед на делова добросъвестност, успеваемост, законосъобразност и моралност на социалните актьори. Не са пренебрежими също **позитивните или негативните чуждестранни влияния**. Важно е и наличието или липсата на **бдителен граждански контрол**, макар и недооценяван като фактор.

Предвид взаимните зависимости и влияния между съставните страни на обществената реалност, превръщащи я в обществена система, може да се направи важен извод. **Проблемите нито на индивидите, нито на институциите могат да се решават независимо от обществената среда, нито пък тя може да се подобрява без позитивното поведение на социалните актьори, включително като реакции на държавните органи**.

С изключително значение в това отношение е ролята на всички формални и неформални институции. Още Конфуций е призовавал, всички те да насаждат образованост, социална култура, морал, законност и справедливост. При Ренесанса и Просвещението, инициирали модерната епоха, също е отстояван хуманистичният обществен дух. Според А. Смит първостепенно значение в това отношение има **„строгийт режим на свобода за дейност и на правосъдие“**, недопускащ вседозволеност и безотговорност. (Смит, А. 1983, с. 658, 659). То е принципен момент. Поради податливостта на човешката природа към лесен и бърз успех свободата като личностен и публичен избор трябва задължително да се съпътства с функциите на независими контролно-регулиращи органи, преследващи закононарушения и аморално поведение. В този смисъл и всички институционални функции следва да са прозрачни, отчетани и контролирани от независими органи. В това отношение е изключително важно също **качественото образование – носител на духовност, на професионална квалификация, на ценностна ориентация и културно влияние**. То налага обаче нуждата от **гарантиран свободен достъп до образование, както впрочем и до здравеопазване** – без значимо лично заплащане, пораждащо неравенства по достъп и възможности.

По принцип системната свързаност на съставките на обществената реалност като вид „социална механика“ би следвало да води до компетентни професионални и граждански действия, иновации, инфраструктурно развитие, балансиранни частни и публични интереси, икономически растеж, обществено и личностно благоденствие и развитие. То би осигурявало и добра жизнена среда, и приемливо гражданско поведение.

Второ. Фактически обаче невинаги изрядното личностно и институционално делово поведение на социалните актьори се изрази като негативни страни на обществената реалност. Главната причина е, че **модерната епоха, с оглед на борбата срещу материалната нищета, постепенно се отклони от хуманистичния дух на Ренесанса. Врѳх взе икономическият материализъм.** Той е схващан и отстояван като адекватен на личните интереси на индивидите и оттук – като главна сила на общественото развитие. Условия са частната собственост в единство със стоковия и трудовия пазар като главни механизми за социална свързаност. Почти всичко прие конотацията на капитал, носещ на собствениците му печалби и материално обогатяване. То се превърна в **осев принцип на организация и насоченост на обществената дейност, довел до преименуване на модерната епоха в капитализъм. Избуяха склонността към комерсиализъм, консумеризмът и с тях – растящото социално неравенство.** Появи се и екологичният проблем заради свръхексплоатацията на земните ресурси и замърсяването с опасни глобални последици за качеството на природната среда и климата.

Такъв път поехме и ние след Освобождението. П. Р. Славейков описа отклонението на човешките нагласи от хуманизма чрез метафората „парица-царица“, а Алеко – чрез сатирата „Бай Ганьо“. Предвид това впоследствие, заради едностранчивото убеждение, че „частната собственост е извор на всички злини“ и с оглед на социална справедливост, почти всичко стана държавна собственост. Но заради строгия бюрократичен ред се изгуби личната инициатива и отговорност. Изпадайки в тежка държавно-финансова и политическа криза, чрез тотална приватизация се ориентирахме отново към частно-пазарна дейност в съвременния ѳ корпоративен вид. Това стана, според народното иносказание, главно чрез „печене на хляб с чуждо тесто“. Само три години след преврата се появи групировката „Конфедерация на едрите индустриалци“. Така трѳгна този процес. Формира се манталитет, на всичко да се гледа като на бизнес, довел до стремеж, притежанието на власт да носи богатство, а богатството – власт.

Днес, по свидетелство на седмичника „Капитал“, при 16,9% средногодишна инфлация в 2022 г., скокът на приходите на всичките 375 хил. дружества в страната е с 34 %; на големите 300 дружества – с 50% и на

най-големите 100 дружества – с 60%. Сред тях са главно търгуващите с електричество, газ, дизел, оръжие, но също със здравни услуги, с лекарства и пр. (Капитал, 21 юли, 2023). Както доказва изследване на учени от БАН за толерантността ни към „сивите практики“ (афиширано чрез в-к „24 часа“ от 22.11.2022 г.), 40.7% от по-младите хора са склонност към получаване на необлагаеми пари; само 30.0% – към спазване на правила. То безспорно е **и фактор, и показател за качествата на социалните, моралните и правните аспекти на обществения живот, както и за корпоративната отговорност.** Понятен е стремежът, тепърва устройващите се млади да са по-податливи на рискови начинания от възрастните. Както се изтъква още в Библията, „човеците обикнаха повече мрака, нежели светлината, понеже делата им не са за гледане.“ (Библия, 1991, Свето Евангелие от Йоан, с. 1300).

В резултат пак сме в безпътица. Напразно още големият икономист и социолог Макс Вебер е призовавал: „Пази се от това да живееш само за да притежаваш“. (Вебер, М, 1924, с. 37). Данните за степента на концентрацията на приходите и за формирания се манталитет са показателни. Те обясняват защо сме единствената страна в ЕС, в която от всички домакинства 1-ят% най-богати присвоява по-голям дял от БНД, отколкото е дялът на 40% от домакинствата – бедни и по-малко бедни. Не харесваме нито средата си, нито нашенеца. **Смята се, че човек "да има" е най-голяма (ако не и единствена) ценност, а не да се стреми да стане повече от това, което е самият той.** По-рано заклеихме "богаташите–изедници" и чрез службите се ориентирахме към създаване на "нов човек", "винаги готов" за борба срещу външния враг. Не стана. Сега, по закона на махалото, тръгнахме да се обогатяваме материално, кой както може. И пак игнорирахме съкровеното у човека. Всъщност проблемът в крайна сметка е не в изключването било на ценността "да имаш" или на тази "да бъдеш", защото човек "да има" е средство, за да "бъде" повече от това, което е като личност. Не е възможно едното без другото. Същото е и със съгласуването на частния с публичния интерес като среда за себеосъществяване на човека, а не пренебрегването на единия или на другия интерес. В тази уравновесена среда е по-лесно да се осъзнае, че всъщност качеството „човек“ е над всичко.

Трето. Ясно е, че трябва да се спре люшкането от само частното към само общо, а после – обратно. И да се разбере, че те не са несъвместими, а са свои взаимни условия. Нещата не стават без свободна частна инициатива, с чакане на директиви и при неуспех с хвърляне на вината само върху управляващите. Но и частно-пазарната икономика не може да е успешна за всички без компетентно държавно лидерство, национална стратегия, разгърнатата инфраструктура, справедлив обществен

ред и сигурност, научни изследвания, образование, спазване на законови норми и на етични правила. Добре е, че днес все пак имаме не само частни, а и голям брой държавни дружества с изключителна икономическа тежест. Ще спомена АЕЦ „Козлодуй“, БЕХ, НЕК, Булгаргаз, Вазовските държавни машиностроителни заводи и много други. Държавното предприемачество се ангажира с металургична, корабостроителна и други дейности, запълва при нужда дефицита на частна инициатива заради несигурна печалба. Но и договорно възлага на частни изпълнители определени дейности. Така се формира Аристотеловата „златна среда“. Съвместяването на частното и общото благо избягва крайностите им – увреждането на общото благо от частно-собственическите интереси, но и ощетенето на личностната реализация на индивидите при следването само на публичния интерес.

И така предвид направените позитивни и негативни констатации става ясно, че трябва да следваме по-широка **социаликономическа парадигма**. Тя обхваща в едно факторите от икономическо, екологично, духовно, социално и нормативно естество, позволяващо постигането на **равновесно тяхно взаимодействие**. Само на тази основа би било постижимо икономиката да осигурява материално благоденствие; екологичността – съхраняване на природната среда; духовността – култура, иновативност и смисъл; социалността и нормативността – добродетелност, социален мир, обществен ред и справедливост. То би съчетавало частните с общите интереси, пазарно-конкурентното начало с държавността с оглед на контрол и регулиране на бизнеса, на подкрепящи социални програми, а и на реакции срещу безделието, кражбите и готованството. Накратко, би означавало постигането на справедлив обществен ред, уравнивяващ полученото със заслуженото и примиряващ частния интерес с обществения ред. В цялост, както твърди академик Г. Данаилов, открил със слово Висшето ни училище в 1936 г., **това е социалният идеал за обществено устройство, осигуряващо в крайна сметка развитие на силите и способностите на всяка човешка личност**. (Данаилов, 1934, с. 23.). То е и залогът за успешно обществено развитие при съвременната радикална „Индустрия 4“.

Социаликономическата парадигма засяга не само общественото устройство, а и научноизследователската и преподавателската дейност. Те също трябва да се опират на нея. Това обаче предполага **разширяване и реорганизиране и на теорията, и на обучението по икономика**. Убеден съм, че ако следваме този подход, би се открил още по-добре иновативният профил СА „Д. А. Ценов“.

И така, ще се опитам да защита тази визия концептуално, воден от максимата на философа Сенека, че **настоящото трябва да изправя**

миналото и да предвижда бъдещето. Ще се спра на икономическия аспект на обществените дейности; на нуждата от по-обхватно икономическо обучение; накрая – на решението на този проблем чрез преминаване и към интердисциплинарни изследвания и знания при обучението на магистърско и докторантско ниво.

За икономическия аспект на обществените дейности

*Идеалът за прогрес надхвърля
икономическите съображения.
(А. Тофлър)*

Известно е, че в икономически смисъл обществената дейност е постоянно повтарящ се процес, осигуряващ жизнено необходими блага и услуги. То е базисен икономически аспект.

Първо. Съдържателно всеки производствен процес е организационен, технико-технологичен, икономически, социален и пр. **Важен момент е в какво се състои икономическата му същност. Така е предвид факта, че неговите признаци са както в тесен, така и в широк смисъл.** В тесен, непосредствен смисъл те са, от една страна, в съгласуването по приоритетност на нуждите с разполагаемите ресурси предвид тяхната ограниченост; от друга – в извличането на максимална ползност от дадената им величина, или постигане на дадена ползност с минимален разход на ресурси. Така се максимализират ползите и се осигурява ресурсно икономисване. То е израз на добро стопанисване и по-пълно задоволяване на потребностите. Отгук е името на нашата наука като икономическа, сиреч – стопанска.

В широк смисъл обаче икономически признаци са присъщи и на неикономическите явления и процеси, а от своя страна икономическите блага придобиват и неикономически позитиви. Няма научни изследвания, образование, изкуства, здравеопазване, обществен ред, отбрана, развлекателна дейност и пр. без използване на ограничени ресурси, подчинено на принципа за икономия. Поради това всяка дейност има икономически аспект и цена. Но и обратно, непосредствено икономическата пък придобива неикономически признаци като технологичност, наукоемкост, екологичност, законосъобразност, моралност, дори естетичност и пр. Има неизбежно преплитане на икономическото с неикономическото. То придава на благата и услугите по-високи качества и прави по-лесна реализацията им – израз на обществена валидация на икономическата дейност.

Второ. Наред с това голямо значение имат и две ключови черти на икономическото развитие. Първата е превръщането на капиталовото натрупване в осев принцип на икономическата дейност. Създавайки работни места, блага и доходи, собствениците на капитала постигат печалба като вид “цена“ на неговото приложение, превръщана частично или изцяло в капиталов прираст. Но преследването на печалба има и сенчеста страна. Според Макс Вебер (1864–1920) да се печели добре е станало господстващ смисъл на живота. (Вебер, 1993, с.40). Прав е и първият ни стопановед Ив. Богоров (1820–1892), като подчертава, че когато всеки мисли само за себе си, то неизбежно става нравствен проблем. (Богоров, Ив., 1983, с. 212). Така растат социалното неравенство по доходи и възможности, иронично наречено от Ю. Н. Харари „мухата в меда на капитализма“.

На национално ниво стремежът към печалба взема формата на растеж на БВП. Джоан Робинсън (1903–1983) иронично нарича този индикатор „главен репер“, а историкът на икономическата мисъл Марк Блауг (1927–2011)- „евангелие“ на икономическата наука и на държавната политика. Не че растежът на БВП е неважен – проблемът е в неговата хипертрофия. Един анекдот шеговито, но точно я изразява. Служител на Бога искал да влезе в рая. Ключарят Св. Петър обаче го спрял с думите: „Почакай, виждам, че си свят човек, но първо кажи имаш ли принос за икономическия растеж, като искаш да си в рая.“ Насърчаван от досадна реклама, стремежът към вещи дори не по необходимост, а за престиж, ограничава значението на всичко друго. Следвайки този път, стигнахме дотам, някои университети да съблазняват кандидат-студентите чрез специалности, осигуряващи им високи заплати в бъдеще, а не развитие на техните наклонности. То е ярка проява на отклонението ни от духа на хуманизма.

Втората ключова черта на икономическото развитие е в проблема състоянието на икономиката ли определя духовния и държавния живот, или обратно – те насочват икономическото развитие чрез сплотяващата роля на духовната култура, държавно-правната организация и пр. Исторически при неразвитост е понятно, че материалният интерес е господарят. То води обаче до подчиненост на духовността и правилата на публично поведение. А при социална зрелост постепенно водещ става интересът към духовност. Чрез образование и културно възвисяване, както и чрез съобразяването с нормите и правилата на публично поведение духовността се превръща в ресурс за всичко, включително и за материален успех. Съществува такъв обрат, особено днес, но той е съпътстван и с осъзнаваната или не **неужда не от икономическа**

подчиненост, а от съгласуване на материалното, духовното и нормативното. Не може без ресурси. Без знания пък има делова и управленска немощ. А без закони и морални норми няма справедливост и човештина. Фактически чрез правите и обратните връзки между състоянието на икономиката, духовността и нормите на държавно-правния обществен ред се стига до тяхното взаимно влияние и взаимна поддръжка. Дарителят Д. Ценов – създател на Стопанската академия в Свищов, е осъзнавал тази свързаност и е дал своя принос.

Трето. Ясно е, че кохезията на обществените дейности е от първостепенно значение. Като пример на локално ниво ще спомена колективните спортове, театралните представления и др.п. Ако само един участник натрапчиво бърка, дори останалите да са перфектни, се проваля всичко. Така е и с общественото устройство. То е плодотворно само ако има обща целенасоченост и следва обща стратегия. Дори само една структура, примерно образователната или съдебната система, може да провали цялостното обществено устройство. И погрешно да се обвинява то, както днес у нас някои обвиняват за всичко демокрацията.

Взаимното регулиране на процесите и в човешкия, и в обществения организъм е известно като хомеостаза. Тя е животворната доминанта – израз на свързаността на всички регулаторни процеси, опрени на правите и обратни връзки и взаимни зависимости между органите на човека, които координират, регулират и поддържат живота. Като принцип хомеостазата е валидна и за обществения организъм, включвайки не само зависимостите от състоянието на икономиката, а и на икономиката от социалната среда, включително от арбитражната роля на правните и моралните норми, на обичаите и традициите. Така хомеостазата, поддържайки в динамично равновесие и устойчивост всичко, осигурява социален интегритет.

Всичко това ясно показва, че общественото развитие запазва базисното значение на икономиката предвид човешкото битие. Но както изтъква А. Тофлър, наред с това се надхвърлят икономическите съображения. Така се доказва известната теза на ерудитите В. Парето, Е. Дюркем, Т. Парсънс и Й. Шумпетер за **нуждата от поддържане на паритетна стойност на икономическия, социалния, духовния и правно-политическия живот.** Така те взаимно се предпоставят, корелират, допълват и коригират с оглед на социална хармония. Неслучайно големият ни социолог проф. Г. Фотев нарече този подход „ключ пригоден за всички ключалки“.(вж: Фотев, Г., 1993, т. II.). Така стои проблемът за обществената реалност, а оттук – и предизвикателството, което тя отправят към икономическите изследвания и обучението по икономика.

За теорията и обучението по икономика

*Не може човек да е добър икономист, ако е само това.
(Джон Ст. Мил)*

Нуждата от опознаване на конкретните обществени явления и процеси естествено е наложила сепариране на обществознанието на самос-тойни по предмет и методи научно-учебни дисциплини. Така е и с икономическите. Отначало икономическото знание като Политическа икономия е включвало в някаква степен знания и по стопанската история, статистиката и демографията. Впоследствие те се обособили като самостоятелни дисциплини, наред със Счетоводната отчетност. По-късно се появяват Икономическата география, Информатиката, Икономикоматематическото моделиране и пр. То е естествен начин на възникване и развитие на всяка наука. Но има проблем, произтичащ **не от сепарацията на обществознанието, а от това, че всяка от обособилите се обществени науки изучава предмета си при неудовлетворителни или липсващи връзка с постигнатите знания от другите обществени науки, осветляващи в някакъв аспект и икономически явления и процеси.**

Първо. Тази слабост е осъзнавана отдавна. Още Джон Стюарт Мил (1806-1873) е твърдял, че „не може човек да е добър икономист, ако е само това“. Според социолога Е. Дюркем (1858–1917) **опознаването на икономическите явления и процеси изисква изучаването и на тяхната технологична, екологична, духовна, социална и политическа среда заради отражението им върху икономическите дейности.** Академик Г. Данаилов също изтъква, че **икономическата наука, акцентирала отначало върху материалните потреби, се опира и на духовните, добили вече надмощие. Езикът, образованието, религията, моралът като норми и правила на поведение свързват хората и придават предвидимост на техните взаимоотношения. А обичаите и правото ги кристализират в търпими форми и граници. Предвид това, обобщава академик Данаилов, теорията на икономиката трябва да е в тясна връзка и с тях.** (Данаилов, 1934, с. 2, 12, 23.).

Следователно с оглед на адекватност на реалностите, ръководна основа на теорията и на обучението по икономика, а и на нейното управление трябва да е системният подход със свойствения му мрежови принцип. То е същностна страна на аналитичната социал-икономическата парадигма. **И означава, че изследванията и обучението по икономика трябва да държат сметка и за състоянието на обществената среда, и за постигнатите знания от другите обществени**

науки, отнасящите се за икономическите явления и процеси. Както ще видим по-нататък, с подобни входно-изходни връзки икономическата наука може да допълва собствено постигнатите знанията със знания за икономически използваните техники и технологии, но особено от областите на такива обществени науки като Статистиката, Стопанската история, Правото, Социологията, Психологията, Етиката, Антропологията, Политологията и пр. **Естествено, тези връзки са в степената, в която другите обществени науки стигат до знания по собствените им предмети, но отнасящи се и за икономическата предметна област. И функционирането на икономиката, и знанията за нея трябва да се интерпретират именно по този начин.** Иначе, при затвореност на икономическата теория, постигнатото от нея знание не би могло да е методически и смислово цялостно.

Второ. В конкретен план чрез входно-изходните връзки на икономическата теория с другите обществени науки може по-пълно и по-достоверно да се отчетат, от една страна – влиянието на обществената среда върху икономическите агенти, което мотивира и модифицира в позитивна или негативна посока тяхното поведение. От друга страна, може да се оцени как тази промяна вижда и променя позитивно или негативно качествата на обществената среда. Не е тайна, примерно, че едни делови актьори легитимно следват целите си, а други по конкурентни съображения обременяват средата с неправда, конфликти и нестабилност. Натрапчиво се внушават от рекламни съблазни материални притежания дори не от нужда, а за престиж. Оттук икономиката може да изглежда като „дяволска система“. Мисли се, че е предвидено всичко, а се случва неочакваното, което Насим Талеб метафорично нарича „черен лебед“. Така **стремежът към обществено благоденствие се превръща в превишаващо заслугите частно „благополучаване“, създаващо уродлива социална среда, дезинтеграция и социални кризи.**

Трето. Предвид тези факти е **наложително предметно-научните области на обществознанието да се отворят взаимно за заимстване на научно-образователните си знания. От липсата на такива връзки страдат обяснителната им стойност и тяхната прогностичност. В този смисъл те се нуждаят от взаимно методологическо и предметно надграждане.**

Този проблем е засяган още от бележителния икономист Й. Шумпетер (1883–1950) в трудовете му „Теория на икономическото развитие“ и „История на икономическия анализ“. Той основателно изтъква, че причините за обществените реорганизации са комплексни. Намира и за недостатъчни досегашните интелектуални постижения на различните клонове на икономическата наука. Те се нуждаят от завършеност и като по-пълно

смислово тълкуване на реалностите, и като по-голяма приложност. (Шумпетер, 1999, с. 407.) Така е. Иначе би трябвало студентите сами да установяват взаимните връзки и зависимости между изучаваните учебни дисциплини, което за тях е непостижимо.

Може да се обобщи. В съвременния ѝ вид теорията на икономиката не ни дава достатъчно широки обяснителни граници на икономическото като „съжителство“ с други явления и процеси. Трябва да се акцентира и върху извъникономическия контекст, в който функционира и прогресира обществото. **Нужно е и теорията, и обучението по икономика да се облекчат и на интердисциплинарни познания, позволяващи разширяване, задълбочаване и постигане на цялостност на социаликономическите знания с оглед на по-надеждни решения за системното, структурното и функционалното състояние на икономиката и на самото общество.**

Към надграждащи интердисциплинарни знания в изследванията и обучението по икономика

Предвид двоякостта на обществената реалност като икономическа и неикономическа, адекватна основа за нейното изучаване е социаликономическата парадигма. Тя обхваща ведно факторите от икономическо, екологично, духовно, социално и нормативно естество. Така става възможно надграждането на предметните знания по икономика и с интердисциплинарни знания, а с това – постигането на по-надеждни решения за системното, структурното и функционалното състояние на икономиката и на самото общество. Фактически то означава разширяване и реорганизиране и на теорията, и на обучението по икономика.

Интердисциплинарните знания, разширяващи непосредствено икономическите, са синтез на знания, постигнати от различни научно-учебни дисциплини. Съдържателно те са зависими от степените на взаимни влияния, зависимости и свързаност на техните предмети, от една страна – между клоновете на обществознанието, включително икономическата наука, от друга – с развитието на технологиите, с равновесието на екосистемите и екологичния проблем и пр. Те са знанията, отнасящи се за различни аспекти на самата икономическа дейност, за поведението на социалните актьори и за ефектите на тяхната дейност. Тези знания не изместват, а допълват и надграждат съществуващите научно-учебни дисциплини с нови знания, постигнати в други области, но засягащи икономиката и поведението на

икономическите актьори. Така става възможно по-обхватното обяснение на икономическите явления и процеси, състоянието на обществото, личното, груповото и общностното поведение.

Вече има опити за установяване на интердисциплинарни знания, включително у нас, както и в Стопанската академия. Става въпрос за изучаване на прави и обратни връзки на влияния и взаимни зависимости между явления и процеси, изучавани от конкретни научно-учебни дисциплини. Те се постигат чрез определени подходи. Такъв е най-напред **подходът в рамките на самите гранични икономически дисциплини.** Чрез него се установяват знания, осветляващи взаимните връзки, влияния и зависимости, първо, между Икономикса като професионализирана обща икономическа теория, от една страна, Стопанската история (от гледище на времето) и Икономическата география (от гледище на пространството), от друга страна. Наред с това, второ, установяват се знания за връзките, зависимостите и взаимните влияния между Общата икономическа теория, отрасловите и функционалните икономически дисциплини, по Икономикс примерно с Икономика на промишлеността, Счетоводна отчетност, Статистика, Финанси, Маркетинг и пр.

Популярен е и подходът, изясняващ **взаимните влияния само между дадена неикономическа наука, чийто предмет засяга условията на дейност или поведението на икономическите актьори.** Вече и у нас има такива интердисциплинарни учебни курсове, дори списания като „Социология и икономика“. Популярни са следните учебни дисциплини:

- **Право и икономика** – за разкриване значението на правните норми като държавна рамка и форма на организация на икономическата дейност, но и обратно – влиянието на икономическото поведение на индивидите, налагащо изменение на правните норми. (Има списание „Право и икономика. Двумесечно списание за правна икономическа теория“).

- **Икономическа социология** – за осветляване на социалните причини за състоянието и развитието на икономиката, както и на техните ефекти в обществения живот.

- **Икономическа антропология** – за обяснение на човешката природа като поведенчески фактор при производството, разпределението, размяната и потреблението на благата.

- **Икономическа психология** – за изясняване на човешката психика като фактор на икономическото поведение от гледище на мотивация, нагласа, удовлетвореност при ангажиране и при групови делови взаимодействия или конкурентни противопоставяния.

- **Култура и икономика** – за осветляване на материалните и духовните ценности като социокултурен поведенчески фактор на обществените взаимоотношения. (Изучава се в Русенския университет от гледище на европеизирането ни).

- **Екология и икономика.** (Има издадена книга на „Земиздат“, София, 1999, 237 с.).

Има и други подобни курсове.

На интердисциплинарния проблем е посветена значителна част от двутомното изследване на английски учени под редакцията на Грийнуей, Блини и Стюарт. (В превод на руски език: „Панорама экономической мысли конца XX столетия“, в два тома, том 2, 2002). Осветлени са връзките, първо, между дисциплините Икономическа география, Стопанска история, Счетоводна отчетност, Статистика и др.); второ, между икономическото знание и знанията по психология, политология и право. 2002). Подобно е и изследването на М. Шабанова под заглавие „Социо Экономикс как наука и новая учебная дисциплина. (Шабанова, 2006).

Наред с това има и постигане на интердисциплинарни знания чрез само една или две научно-учебни дисциплини, които обобщават важните външни влияния върху икономиката. Такава наука е **Социоикономиката** – твърде подходяща и за нас. Според Амитай Етциони, професор-социолог в Харвард, тя **синтезира икономически, социологически, държавно-правни и управленско-политически знания, формиращи и общественния контекст, и човешките реакции** (Etzioni, 1990). Има и интердисциплина **Социономика**, чийто създател е финансовият анализатор Робърт Пректър. Тя съчетава инструментите на икономиката и на финансовите пазари с тези на психологията и социологията. (Prechter, 1979). Нова наука, иницирана от Ед. Уилсън, е и **Социобиология**, **опираща се на данни от генетиката, еволюционната теория и социалната психология.** Тя отстоява тезата, че биологичното начало у човека е **основен фактор на неговото поведение, но моралността и културната среда са с тенденция да станат по-важни.** Подобна наука е и **Биопсихосоциологията**, формираща биопсихосоциалната парадигма на отношенията „индивиди–общество“.

Съзнавам, че този синтез е труден, изискващ задълбочена изследователска работа, достойна за присъждане на най-висока научна степен. Но е императив на прехода на света към постмодерност, преобладаващ индивидуалистично-материалистката същност на модерната епоха. **Време е за промяна.**

Използвани източници

- Etzioni, A. (1990). The Moral Dimension. Toward A New Economics.
- Robert, L. Heilbroner. (1970). Les grands economistes. Tr.de l'america, Ed. Du Seuil, 1970. Част III. От Кейнс до Шумпетер, гл. 12.
- Prechter, R. Socionomics. (1979). Източници за интердисциплинарни разработки с оглед на обучението на магистри.
- Библия (1991). Свето Евангелие от Йоан, с. 1300.
- Вебер, М. (1993). с. 37, с. 40. Протестантската етика и духът на капитализма. Пр. от немски. „Хермес“, София.
- Вебер, Макс. (1993). Протестантската етика и духът на капитализма, „Хермес – 7.
- Данаилов, Г. (1934). Основни начала на политическата икономика. „Хр. Г. Данов, Пловдив.
- Капитал, "Капитал 100": Корпоративните гиганти чупят нови рекорди, 21 юли, 2023.
- Кънев, М. (2007). Микроикономика. Свищов, 2007, гл. 1, т. 1.3, с. 21-26; гл. 6. Общество и икономика, с. 84-94.
- а/ Още Дж. Ст. Мил е настоявал да не се negliжира връзката между икономическото развитие и пораяданите от него социални промени.
- б/ Наред с пазара и техниката – нужда от фактора морал като коректив, особено при монополизирането на икономиката.(305).
- Маринов, Хр., Кънев, М. (1984). Малък енциклопедичен речник по социално-икономическа екология и експертиза. Изд. Българско екологическо дружество, Свищов, 1984.
- Смит, А. (1983). Богатството на народите. Пр. от англ., „Партиздат“, София.
- Панорама економической мысли конца XX столетия в двух томах, том 2, раздел IV Междисциплинарные связи, (2002). с. 891 - 1010. Пер. с англ-го. Санкт-Петербург.
- Шабанова, М. (2006). Социо Экономика как наука и новая учебная дисциплина. Мир России. Социология. Етнология.
- Шумпетер, Й. (1999). История на икономическия анализ, т. I. Пр.от англ., „Прозорец“, с. 407.

Методи Кънев е професор, доктор на икономическите науки. Под негова редакция са издадени едни от първите български учебници по „Микроикономика“ и „Макроикономика“. Автор е на непреходни изследвания и публикации с фундаментална научна стойност, изпреварващи с десетилетия развитието на икономиката и социалните системи. Съавтор е на „Финансова и кредитна енциклопедия“ (1981, 1982 г.). Бил е ректор на ВФСИ „Димитър А. Ценов“ в периода 1987–1989 год. и два мандата декан на финансовия факултет. **Научни интереси:** обща теория на икономиката, икономика на нематериалното производство, история на икономическите учения и проблеми на висшето икономическо образование.

ORCID ID: 0000-0003-1164-5202

ISSN 0323-9004

Народностопански архив

Свищов, година LXXVI книга 4 - 2023

**За обществената реалност, теорията
и обучението по икономика**

**Дискриминационна способност при оценката
за вероятност от неплатежоспособност
посредством някои алгоритми за машинно
самообучение**

**Възможности за преодоляване на проблемите
във фазата на изплащане на пенсиите при
старост от универсален пенсионен фонд**

**Интелектуалният капитал и пазарната
капитализация на публичните дружества**

**Финанси и Стопанска отчетност – факултети,
научни изследвания и 70-годишна традиция**

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев – зам. главен редактор
Проф. д-р Стоян Проданов
Проф. д-р Тодор Кръстевич
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Анатолий Асенов

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Финансов университет при Правителството на Руската федерация, Москва (Русия).
Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Молдовска академия за икономически изследвания, Кишинев (Молдова).
Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Одески държавен икономически университет, Одеса (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Андрей Крисоватий – Тернополски национален икономически университет, Тернопол (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Университет Валахия, Търговище (Румъния)
Проф. д-р Кен О'Нийл – Университет Ълстер (Ирландия)
Проф. д-р Ричард Торп – Университет Лийдс (Великобритания)
Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Умански национален аграрен университет, Уман (Украйна)
Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Киевски национален икономически университет „Вадим Гетман”, Киев (Украйна)
Доц. д-р Мария Стефан – Университет „Валахия”, Търговище (Румъния)
Доц. д-р Анисоара Дунка – Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р Владимир Климух – Брановички държавен университет, Бранович (Беларус)

Екип за техническо обслужване:

Технически секретар: д-р Росица Проданова
Стилов редактор: Анка Танева
Превод английски: ст. преп. Венцислав Диков и ст. преп. д-р Маргарита Михайлова

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2
Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
☎ (+359) 889 882 298
Д-р Росица Проданова – технически секретар
☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg
Благовеста Борисова – компютърен дизайн
☎ (+359) 882 552 516, e-mail: b.borisova@uni-svishtov.bg

Отпечатването на списанието за 2023 г. се осъществява с безвъзмездната финансова помощ на Фонд „Научни изследвания” – Договор ДНП № КП-06-НП4-36 по конкурс „Българска научна периодика – 2023 г.”

© Академично издателство „Ценов” – Свищов
© Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXVI, КНИГА 4 – 2023

СЪДЪРЖАНИЕ

Методи Кънев

За обществената реалност, теорията и обучението по икономика /3

Антонио В. Дичев

Дискриминационна способност при оценката за вероятност от неплатежоспособност посредством някои алгоритми за машинно самообучение /17

Йордан С. Йорданов

Възможности за преодоляване на проблемите във фазата на изплащане на пенсиите при старост от универсален пенсионен фонд /31

Венцислав Диков

Интелектуалният капитал и пазарната капитализация на публичните дружества /51

Андрей Захариев, Атанас Атанасов, Галина Чипрянова

Финанси и Стопанска отчетност – факултети, научни изследвания и 70-годишна традиция /73